

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Constructiegrammatica en 'usage based' taalkunde

Verhagen, A.

Citation

Verhagen, A. (2005). Constructiegrammatica en 'usage based' taalkunde. *Nederlandse Taalkunde*, 10, 197-222. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4898>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4898>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Constructiegrammatica en 'usage based' taalkunde

ARIE VERHAGEN*

Abstract

This paper gives an overview of the constructional approach to grammar (morphology and syntax) as developed since Langacker (1987), and especially Goldberg (1995) and Jackendoff (1995). The first part of the paper deals with the motivation for a constructional approach, and with assumptions about the properties of constructions and the organisation of taxonomic networks of constructions, shared by all practitioners of the approach. The second part addresses the relation of constructional grammar to other linguistic issues and approaches, and especially some theoretical issues that have gained importance over the last few years: the role of memory, frequency, and language acquisition –leading to, among other things, the disappearance of the assumption of an innate grammar-module (“UG”) and the rise of the so-called usage-based approach, which claims that properties of processes of language use and language acquisition explain the properties of language systems (mental grammars). In these areas, there are more differences of opinion, a crucial one involving the question whether traditional abstract syntactic categories (Noun, Verb, etc.) and syntactic relations (Subject, Object, etc.) are reducible to properties of constructions. Finally, some issues and prospects for future research are sketched.

• 1 Inleiding

In het jaar dat *Nederlandse Taalkunde* in de steigers werd gezet, publiceerde Ray Jackendoff een artikel over de grenzen van het lexicon, dat in feite een fundamentele heroverweging inhield van de grens *tussen* lexicon en grammatica. Ook in andere opzichten was Jackendoff wel duidelijk over de richting van zijn denken maar tegelijk voorzichtig in zijn presentatie, getuige bijvoorbeeld de volgende uitspraak aan het slot:

... the boundary between lexicon and rules of grammar begins to blur. Along with Fillmore & Kay (1993) and in some sense Langacker (1987), one might even want to view the core rules of phrase structure for a language as maximally underspeci-

* Werkzaam bij de Opleiding Nederlands van de Universiteit Leiden, en verbonden aan het Leiden University Centre for Linguistics (LUCL). Email-adres: Arie.Verhagen@let.LeidenUniv.nl. Graag wil ik Geert Booij, Ad Foolen, Dirk Geeraerts, Matthias Hüning, Theo Janssen, Ariane van Santen, Joost Schilperoord en Ton van der Wouden bedanken voor opmerkingen bij een eerdere versie van dit artikel, en voor diverse suggesties en additionele literatuurverwijzingen.

fied constructional idioms. [...] A strict separation of lexicon and grammar [...] may prove to be but a methodological prejudice. (Jackendoff 1995:155/6)

In hetzelfde jaar publiceerde Goldberg echter ook haar boek *Constructions*, dat zonder enige terughoudendheid een veelomvattende en gedetailleerde uitwerking van dit idee presenteert. Niet alleen geeft zij analyses van diverse constructionele idiomen (kortweg: constructies) met verschillende graden van specificiteit, die worden door haar bovendien ingebed in een algemeen kader van begrippen en principes van een constructionele benadering, overigens ook met verwijzing naar Langacker (1987).

Dat constructiegrammatica zich serieus aan het ontwikkelen was bleek ook bij het verschijnen van een herdruk van een bundeling overzichtsstukken over syntactische theorieën van een jaar later (Brown & Miller 1996). Die bevatte twee geheel nieuwe teksten: een over het minimalistische programma, en een over constructiegrammatica. Beide benaderingen waren in de jaren daarvoor kennelijk zozeer tot ontwikkeling gekomen dat redactie en uitgever vonden dat ze niet mochten ontbreken.

Het zijn beide in een aantal opzichten ook kinderen van dezelfde tijd, die van de ontwikkeling van de cognitiewetenschap. Zo is er overeenstemming over het belang van een focus op onderzoek naar taalkennis, en over de noodzaak om taalverwerving op te vatten als iets anders dan een proces van associatief leren. In bepaalde andere opzichten vertegenwoordigen ze echter wezenlijk verschillende visies op aard en inhoud van de grammatica, en op de relatie tussen grammatica en andere onderdelen van taalkennis, alsook op de praktijk van de taalbeschrijving. Om met dat laatste te beginnen: terwijl verschijnselen die in het Minimalisme centraal staan geïllustreerd worden met zinnen als *The man will see the woman*, *John often kisses Mary* en *Who will read what?* (Lasnik 2002), brengen constructiegrammatici gevallen te berde als *The more you practice, the easier it will get*, *Max won't eat shrimp, let alone squid* en *Bill slept the afternoon away* (Croft & Cruse 2004, hfdst. 9). In de voorbeelden manifesteert zich concentratie van aandacht op zeer globale aspecten van syntactische structuur (onderwerp-gezegde-lijdend voorwerp; vraagwoordplaatsing) in het Minimalisme, en op tamelijk specifieke patronen in het constructionele kamp (*The X-er, the Y-er; Not X, let alone Y; to V-TIME-away*).

Het verschil in visie komt pregnant tot uitdrukking in diametraal tegengestelde opvattingen over de status van het klassieke begrip "grammaticale constructie". In de ene visie bestaan constructies niet echt, en zijn het hoogstens epifenomenen of artefacten van de beschrijving; in de andere vormen ze juist het meest centrale grammaticale verschijnsel. Chomsky verwoordt de eerste visie o.a. als volgt:

U[niversal] G[rammar] provides a fixed system of principles and a finite array of finitely valued parameters. The language-particular rules reduce to choice of values for these parameters. The notion of grammatical construction is eliminated, and with it, construction-particular rules. (Chomsky 1993:4)

De wetenschappelijke aantrekkelijkheid van dit programma is duidelijk: in het algemeen betekent het vooruitgang en verdieping van inzicht naarmate we er beter in slagen specifieke verschijnselen te herleiden (reduceren) tot algemene principes. Om die reden waren en zijn sommige taalkundigen überhaupt vaker met grammatica bezig dan met het lexicon: de eerste

lijkt meer gelegenheid tot inzicht in wetmatigheden te bieden, omdat het om regels gaat, terwijl de laatste, als inventaris van de woorden van een taal, weinig meer lijkt dan een opsomming van arbitraire verbindingen van vormen met betekenissen. Het is dus nogal opvallend te noemen dat in dezelfde jaren '90 ook een benadering sterk is opgekomen die de notie "constructie" op de troon plaatst, en die er expliciet een eer in stelt de grammatica een ietwat uitgebreid soort lexicon te noemen. Wederom pregnant, nu in woorden van Goldberg:

All levels of description are understood to involve pairings of form with semantic or discourse function, including morphemes or words, idioms, partially lexically filled and fully abstract phrasal patterns. [...] The totality of our knowledge of language is captured by a network of constructions: a 'construct-i-con.' (Goldberg 2003:219)

Wat kan de motivatie zijn om zo'n opvatting aantrekkelijk te vinden? Er is in ieder geval één wezenlijk punt, dat vanaf het begin van de ontwikkeling van de constructiegrammatica gegolden heeft, en dat gedeeld wordt door alle onderzoekers in deze benadering, ook als de theoretische opvattingen uiteenlopen: ernstige empirische problemen met een reductie à la Chomsky. Een belangrijke wetenschappelijke drijfveer naast theoretische reductie is empirische dekking, en men kan die natuurlijk ook prioriteit geven. Zo heet het in een programmatische formulering van enkele grondleggers van de constructionele benadering:

To adopt a constructional approach is to undertake a commitment in principle to account for the entirety of each language. [voetnoot:] In practice, of course, there is not enough time to study all the phenomena of any single language. The point here is that the construction grammarian does not have the luxury of setting aside any specific piece of problematical data as irrelevant to grammatical theory. (Kay & Fillmore 1999:1)

Constructiegrammatica staan zichzelf niet toe een onderscheid te maken tussen enerzijds een door de veronderstelde universele theorie bepaalde kern van de grammatica van iedere specifieke taal, en anderzijds grammaticale verschijnselen in de zogenoemde periferie, die zich aan UG zouden mogen onttrekken. De manier waarop Kay & Fillmore het formuleren, maakt duidelijk dat zij vooral bezwaar hebben tegen de gelegenheid die dit onderscheid biedt om lastige empirische verschijnselen buiten de deur te houden; we horen ook als theoretici alle taalverschijnselen serieus te nemen, en dat impliceert voor hen een constructionele benadering.

Met name de laatste jaren nemen echter ook aan de constructionele kant theoretische overwegingen steeds meer in gewicht toe. Ik begin hier echter aan de empirische kant.

• 2 Constructies en constructiegrammatica

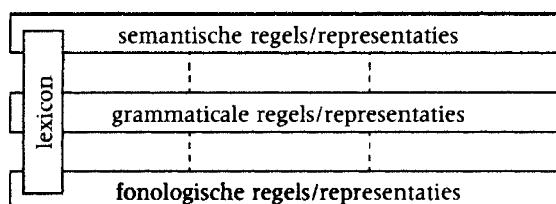
2.1 *Lexicon en grammatica als componenten*

Croft & Cruse (2004:225) stellen in hun inleidende opmerkingen over syntactisch onderzoek in de cognitieve linguïstiek: "It is not an exaggeration to say that construction grammar

grew out of a concern to find a place for idiomatic expressions in the speaker's knowledge of a grammar of their language." Het bestaan van idiomatische uitdrukkingen werpt nl. een probleem op voor een gangbare visie op de taakverdeling tussen lexicon en grammatica.

Psychologisch gezien is het lexicon een onderdeel van het lange-termijngeheugen, nl. dat waarin kennis van vorm-betekenisrelaties is vastgelegd. Die relaties heeft de taalgebruiker stuk voor stuk moeten *leren*, vanwege het conventionele karakter van taaltekens. Daartegenover staat dan de grammatica. Psychologisch gezien is dat natuurlijk ook een onderdeel van het lange-termijngeheugen, maar dit zou niet zozeer kennis van losse vorm-betekenisrelaties bevatten, als wel kennis van wetmatigheden:¹ regels en principes voor de *combinatie* van taaltekens tot grotere gehelen. Juist deze combinatieregels zouden de bron zijn van de productiviteit van taal: met de eindige hoeveelheid elementen in het lexicon en een eindige hoeveelheid regels, is het mogelijk een in principe oneindige hoeveelheid taalbouwsels te maken.

Het verschil tussen de rollen van grammatica en lexicon in zo'n componentieel taalkundig model is weergegeven in figuur 1 (vgl. Croft & Cruse 2004:225-229; Jackendoff 2002, hfdst. 5).

Figuur 1: Een componentieel model van taalkennis

In de fonologische component worden regelmatigheden op het klankniveau van een taal verantwoord (b.v. beperkingen op klankcombinaties of de structuur van lettergrepen). In de semantische component worden regelmatigheden op het conceptuele vlak verantwoord (b.v. implicatie-relaties). Tussen het klankniveau en het betekenisniveau wordt bemiddeld door twee componenten met twee verschillende rollen.

In het lexicon, in wezen de component die kennis van conventies omvat, wordt per *specifiek* element informatie verschaft over de fonologische, grammaticale en semantische eigenschappen ervan, dus gekoppeld. Daarentegen worden in de grammaticale component *algemene* regels gegeven voor de eigenschappen van grotere gehelen.

2.2 Idiomen

Het is op zich al lang bekend dat idiomatische uitdrukkingen niet volkomen probleemloos in het model van figuur 1 passen, omdat ze zowel eigenschappen van woorden (conventionaliteit, specificiteit) vertonen, als grammaticale structuur (die geacht wordt het product

1 Volgens Langacker gaat deze manier van onderscheiden tussen grammatica (regelmaat) en lexicon (uitzonderingen) terug tot ver voor Chomsky:

The invocation of regularity [...] in defining [the] lexicon goes back to Bloomfield: "The lexicon is really an appendix of the grammar, a list of basic irregularities." (Bloomfield 1933 [*Language*]:274). (Langacker, te versch.)

van regeltoepassing te zijn). De functie van de uitdrukking *Geef mijn portie maar aan Fikkie* (aangeven dat je ergens geen zin (meer) in hebt, er niets van moet hebben) hebben sprekers van het Nederlands moeten leren, en de uitdrukking is samen met deze functie in hun lange-termijngeheugen opgeslagen, in het lexicon. Maar hij heeft wel degelijk ook grammaticale structuur. Het woord *mijn* blijft bijvoorbeeld herkenbaar als het bezittelijk voornaamwoord van de eerste persoon, getuige ook incidenteel optredende gevallen als *Geef onze portie maar aan Fikkie*, waarin *onze* ook daadwerkelijk een meervoudige eerste persoon aanduidt.

Nu zouden idiomatische uitdrukkingen natuurlijk de spreekwoordelijke uitzondering kunnen vormen, en dan geen echt probleem hoeven zijn voor een opvatting van de mentale grammatica als een maximaal regelmatig systeem, dat structuren produceert door middel van de toepassing van regels. Maar deze gedachte is een illusie gebleken, en dat heeft diverse grammatici ervan overtuigd dat een wezenlijk andere benadering dan de structureel-reductionistische nodig is. De onhoudbaarheid van de hoop dat idiomen uitzonderlijk zijn, begint al duidelijk te worden als we ons realiseren dat er naast vrijwel volledig gefixeerde gevallen nog veel méér gevallen zijn waarin de invulling van een deel van de uitdrukking niet, of slechts in globale zin, is vastgelegd. Vaak voorkomende variabele onderdelen zijn tijd en onderwerp van een zin, maar elke mogelijke combinatie van vaste en variabele elementen komt voor. Enkele voorbeelden (met andere variabele onderdelen dan tijd en onderwerp aangeduid met hoofdletters):

- (1) *aan de bak komen, binnen de perken blijven/IETS ~ houden, de baard in de keel hebben/krijgen, eelt op de ziel hebben/krijgen, flappen tappen, geen been hebben om op te staan, hemel en aarde bewegen, IEMAND in de maling nemen, ja en amen zeggen op IETS, korte metten maken met IETS, lik op stuk krijgen/IEMAND ~ geven, met de deur in huis vallen, niet malen om IETS/IEMAND, ogen als schoteltjes opzetten, poolshoogte nemen (van IETS), de pijp aan Maarten geven, roken als een ketter, slappe knieën hebben/krijgen, tot het gaatje gaan, uit ZIJN dak gaan, van de ene verbazing in de andere vallen, water naar de zee dragen, ZICH de kaas niet van het brood laten eten, Er is geen kruid gewassen tegen IETS, Er is geen peil te trekken op IETS, Er helpt geen moedertjelief aan IETS, Er zit een steekje/schroefje los aan IEMAND, Er is geen droog brood te verdienen met IETS, Er rust/licht een doem/vloek op IETS, De moed zinkt IEMAND in de schoenen, Het hart klopt IEMAND in de keel, De schrik slaat IEMAND om het hart, IEMANDs hoofd staat nu (even) niet naar IETS, IEMANDs nekharen gaan overeind staan (van IETS), IEMANDs verstand staat stil bij IETS.*

Al deze en soortgelijke frases moeten in het lexicon zijn opgeslagen, om de eenvoudige reden dat ze eigenschappen hebben die niet volledig te berekenen zijn op grond van de betekenissen die de afzonderlijke woorden in een willekeurige context hebben, samen met algemene regels voor de combinatie ervan. Tegelijk is bij deze uitdrukkingen nog duidelijker dat ze niet, zoals losse woorden, structureloos zijn, vanwege de aanwezigheid van variabelen.

Het feit dat sommige grotere gehelen dan woorden uit het lexicon kunnen worden opgehaald, en dat dat bepaald niet ongewoon is, impliceert een behoorlijke uitbreiding van de rol van het lexicon in het verantwoorden van relaties tussen vorm en betekenis, ten opzichte van het beeld in figuur 1. Het lexicon moet in die figuur a.h.w. minstens breder

voorgesteld worden, ten koste van de grammaticale component. Maar er is zelfs reden om te gaan twijfelen aan het hele onderscheid. Ik zal dit duidelijk maken aan de hand van een korte beschrijving van een aantal abstractere constructies van het Nederlands dan de tot nu toe genoemde vaste uitdrukkingen, en daarmee tegelijk een basis leggen voor een bespreking van meer theoretische kwesties.

2.3 Van idiomen naar constructies

2.3.1 Een schat van een kind

Een voorbeeld van een duidelijk abstractere constructie die toch een idiomatisch karakter heeft, is de *schat-van-een-kind*-constructie die in de Nederlandse taalkunde vooral bekend is uit het werk van Paardekooper (1956).² Enkele voorbeelden:

- (2) a een schat van een kind
 b die kast van een woning
 c zo'n reus van een hond

Schematisch kan deze constructie als volgt voorgesteld worden:

- (3) [Det - N₁ - van - (een) N₂] | N₂ die in buitengewone mate kenmerkende eigenschappen vertoont van N₁ (subjectief-evaluerend)

De *schat-van-een-kind*-constructie illustreert fraai de geleidelijkheid van de overgang tussen wat traditioneel enerzijds idiomen worden genoemd, en anderzijds grammaticale constructies. Niemand bestrijdt dat (3) tot de grammatica behoort, maar het verschilt niet kwalitatief van idiomen als in (1): het is een conventionele verbinding van een bepaalde uitdrukkingvorm met een bepaalde betekenis; er is alleen *minder* lexicaal materiaal gefixeerd in dit patroon dan in de meeste gevallen in (1). Daar hadden we ook al van gezien dat die zelf verschillende graden van verhouding tussen vaste en variabele onderdelen bevatten (met zoiets als *Geef mijn portie maar aan Fikkie* als een limietgeval van volledige gefixeerdheid); de *schat-van-een-kind*-constructie gaat op deze schaal dus alleen maar iets verder in de richting van grotere abstractie.

Het enige verplichte element in (3) dat volledig gespecificeerd is, is *van*. Het element dat vervolgens de minste variatie toestaat is wat er onmiddellijk op *van* volgt: dat moet *een* zijn, òf afwezig, maar dat laatste kan alleen als N₂ (en dan ook N₁) meervoudig is (*Het zijn zulke schatten van kinderen*). Deze eigenschap heeft dit onderdeel van de constructie gemeen met het algemene patroon voor onbepaalde nomina, waarmee het dan ook een ouder-kind-relatie heeft: we zeggen dat het deze eigenschap "erft" van het algemenere patroon. Constructies en hun onderdelen *hoeven* geen ervingsrelaties met andere constructies te onderhouden, maar dat komt wel vaak voor, zoals we zullen zien; op de achtergrond daarvan kom ik dan ook nog terug.

² Ook te vinden op de DBNL: <http://www.dbnl.org/tekst/paar001scha01/>. Zie ook Everaert (1992). Voor een vergelijking met andere Germaanse talen en met Romaanse talen, zie Foolen (2004).

De invulling van andere variabelen is ook aan beperkingen onderhevig, waarbij sommige specifieker zijn dan andere. Er kunnen verschillende determinatoren op de eerste plaats staan, zoals (2) demonstreert, maar de meest neutrale gevallen *de* en *het* juist niet, wat samenhangt met het subjectieve, emotionele karakter van de betekenis van het geheel: de constructie erft dus relevante eigenschappen van algemenere patronen, behalve als ze in strijd zijn met de specificatie van de concretere constructie zelf.³

Voor wat er in N_1 kan staan geeft Paardekooper een alfabetische opsomming (*adder, ..., zaal*), waarbij hij aantekent dat de leden ervan "in dit paradigma als betekenis een 'buitengewone eigenschap' gemeen" hebben, wederom iets dat samenhangt met de subjectieve, evaluerende functie van het geheel. Er zijn ook analogische uitbreidingen van het sjabloon mogelijk met behoud van het specifieke semantische karakter, waarvan niet aannemelijk is dat ze al opgeslagen zijn, bijvoorbeeld *Dat zul je wel een fossiel van een opmerking vinden*.

Voor N_2 gelden de minste beperkingen. Paardekooper geeft hier geen opsomming, maar alleen een zekere inperking: stofnamen zijn uitgesloten (*zand, klei, melk*), evenals meervoudige eigennamen die in zinsverband altijd met *de* gecombineerd worden (*de Pyreneeën*); semantisch gezien moet het om telbare zaken gaan. Een extra bijzonderheid is nog dat de mogelijke invullingen van Det, N_1 en N_2 van elkaar afhankelijk zijn, met name: de beide nomina moeten overeenkomen in getal (**een schat van kinderen*). Een andere idiosyncratische syntactische eigenschap van het patroon is dat N_2 en niet N_1 in grammaticaal geslacht overeenkomt met een betrekkelijk voornaamwoord: het is *Een schat van een kind dat overdag heel weinig slaapt maar heel veel lacht* en niet **Een schat van een kind die...* Dit fenomeen is niet voorspelbaar op grond van de eigenschappen van het algemene patroon waarmee (3) overeenkomt (*X-van-Y*), maar wel in overeenstemming met het feit dat het hele patroon een soort N_2 aanduidt, zoals aangegeven in de semantische beschrijving van (3).

Merk op dat de constructie *productief* is. Elk nieuw woord dat voldoet aan het criterium van telbaarheid, kan ingevuld worden op de plaats van N_2 . Ook de verzameling elementen in N_1 kan enigszins uitgebreid worden (mits het gekozen element een evalueerbare buitengewone eigenschap aan kan duiden) – we zouden dit deel van de constructie "semi-productief" kunnen noemen, net zoals diverse morfologische categorieën (Booij 2002). Dat impliceert dat we de notie "productiviteit" los moeten koppelen van de notie "algemene regel". Sommige specifieke, idiomatische patronen zijn niet alleen maar uitzonderingen op de algemene regels, maar zelf een bron van nieuwe uitdrukkingen, en dat kunnen er in principe onbepaald veel zijn.

Een patroon als in (3) maakt dus deel uit van de taalkennis van iemand die Nederlands als moedertaal geleerd heeft; het ligt opgeslagen als een patroon waarmee (in principe onbepaald veel) uitingen herkend en geproduceerd kunnen worden. Bepaalde veelgebruikte specifieke gevallen als *schat van een kind, boom van een kerel, en kast van een huis* zijn ongetwijfeld zelf ook opgeslagen, maar de minder specifieke idiomatische formules in (3) eveneens. De genoemde meer concrete gevallen erven eigenschappen van (3), en dat vertoont bovendien productiviteit. De algemenere constructie erft zelf weer eigenschappen van nog algemenere patronen die ook overeenkomsten specificeren met andere woord-

³ Dit idee is dan ook in wezen hetzelfde als dat van 'lexicale redundantieregels' in Jackendoff (1975), zij het dat die beperkt zijn tot woordvorming. Zie verder paragraaf 2.3.3.

groepen (waaronder automatisch ook gevallen als *de speelgoedbeer van een jongetje*), voor zover de eigenschappen van het concretere patroon daar niet mee in strijd zijn.

2.3.2 *Zich een weg banen*

Een ander voorbeeld is de *weg*-constructie (Verhagen 2003), die ten grondslag ligt aan zinnen als in (4):

- (4) a Hij baande zich een weg naar buiten.
 b Zo blufte zij zich een weg uit Auschwitz.
 c We zappen ons een weg door het leven.

Ook hier hebben we te maken met een tamelijk abstract patroon, dat toch geheel als een constructioneel idioom is te karakteriseren. Een schematische weergave is (5):

- (5) [NP – REFL_[korr] – een weg – V – PP/Adv] | NP creëert een weg en legt die af
 –d.m.v. activiteit V– in een domein
 gespecificeerd in PP/Adv

De constructie is productief. De variabelen V en PP/Adv kunnen iedere waarde aannemen die compatibel is met de betekenis van de constructie. Maar het werkwoord *banen* is bijzonder omdat het alleen in de combinatie met (*een*) *weg* voorkomt, en de betekenis ervan niet te omschrijven is zonder naar een patroon als (5) te verwijzen; bovendien is *banen* verantwoordelijk voor meer dan de helft van de gebruiksgevallen van (5). Ook het complete, specifiekere patroon *zich een weg banen* is dus opgeslagen, als prototype van (5), waarvan het dan ook alle eigenschappen erft. *Banen* komt daarnaast alleen nog voor in een andere combinatie met *weg*: *de weg banen voor IETS/IEMAND*, zoals in (6):

- (6) Zo baande hij de weg voor een compromis.

Deze twee patronen waarin *banen* als 'default'-werkwoord optreedt zijn uiteraard verwant. Ze delen vormelijke en daaraan gerelateerde semantische eigenschappen (met name het aspect van het verwijderen van een of andere hindernis). Toch zijn ze niet van een ander abstracter patroon afgeleid. Als er een algemeen patroon bestond van het type *banen* [_{NP} DET *weg*], dan zouden ook uitdrukkingen moeten voorkomen als **Hij baande zich de weg naar buiten*, maar dat is niet zo (anders dan in het Duits; Verhagen 2003:344/5). Kortom, beide specifieke templatens zijn ieder apart opgeslagen, maar met een bepaalde redundantie: de combinatie *banen+weg* correspondeert in beide gevallen met dezelfde semantische componenten van de constructies.

Een dergelijke situatie is niet ongewoon. Een ander patroon waarmee (5) eigenschappen deelt zonder dat er een abstracter patroon is waarvan beide afleidbaar zijn, is te zien in gevallen als de volgende (Verhagen 2003:341):

- (7) Hij vocht zich naar buiten.
 (8) Hij worstelde zich door het artikel.
 (9) Hij bewoog zich voorzichtig in de richting van de uitgang.

Zoals uit de voorbeelden blijkt, staat dit reflexieve patroon bijvoorbeeld wel een lezing *toe* waarin een hindernis wordt verwijderd, maar is die niet verplicht (getuige (9)), anders dan in gevallen van de *weg*-constructie (5).

Er zijn ook overeenkomsten tussen de reflexieve *weg*-constructie en andere ditransitieve zinnen, zoals de volgende:

- (10) Het hart klopt hem in de keel.
- (11) Ze hebben me op de vingers getikt.

Immers, het reflexieve element in (5) functioneert als een possessieve datief (merk op dat de Engelse pendant van de *weg*-constructie een possessief pronomen heeft: *to make one's way*), en de pronomina in (10) en (11) zijn dat ook. Zoals Hüning (2003:151-153) vaststelt, is dit echter, anders dan in het Duits, geen productieve constructie in het standaard-Nederlands; er zijn geen zinnen te vormen zoals (12):

- (12) *Ik heb me het been gebroken.

Kortom, er zijn wel een aantal (vrij veel zelfs) idiomatische gevallen met possessieve datieven in het Nederlands, maar ze zijn stuk voor stuk apart opgeslagen, zonder dat het patroon dat erover generaliseert zelf een productief templaar van de taal is: het standaard-Nederlands kent geen algemene possessieve-datief-constructie. Wat hier dus wederom blijkt, net als bij de *schat-van-een-kind*-constructie, is dat abstractheid en productiviteit onafhankelijke eigenschappen zijn. Abstracte generalisaties (zoals het algemene patroon van de possessieve datief) hoeven niet productief te zijn, maar een concreter patroon als de *weg*-constructie is het wel. Al met al impliceert dit een verdere vrij forse wijziging van het gangbare beeld van algemene patronen en specifieke items: sommige van die laatste zijn wat productiviteit betreft niet te onderscheiden van regels, sommige van de eerste zijn niet meer dan een verzameling van specifieke, individuele gevallen.

2.3.3 *Ver-kwisten*

De organisatie van een syntactische constructie als de *weg*-constructie (met een hiërarchie van apart opgeslagen, onherleidbare gevallen zoals *banen*, en iets meer algemene productieve patronen) lijkt sterk op de organisatie van morfologische categorieën. Die zijn inderdaad in dezelfde termen te beschrijven. Als voorbeeld neem ik hier wat ik voor het gemak noem de *ver-kwisten*-constructie (De Vries 1975). Voorbeelden ervan zijn:

- (13) Hij heeft de hele middag verslapen
- (14) Ze hebben hun tijd verpraat
- (15) Hij vergokte zijn erfenis

Ook dit is een enigszins abstract patroon, dat net als de *weg*-constructie (5) een constructieel idioom vormt.⁴ Een schematische weergave ervan is (16):

⁴ Het is in dit verband interessant om op te merken dat de Engelse pendant van de Nederlandse constructie (16) de zgn. *time-away*-constructie is (vgl. Verhagen 2002:430-434), een evident syntactisch templaar.

- (16) [NP₁ – [ver[V]] – NP₂] | NP₁ verbruikt NP₂ (iets waardevols) geheel, in een activiteit aangeduid door V (negatief evaluerend)

Enkele gevallen ervan zijn *verdoen*, *verdromen*, *verlummelen*, *verslapen*, *verkletsen*, *verlullen*, *verpraten*, *verdobbelen*, *vergoeken*, *verroken*, *verschieten*, *versnoepen*, *verspelen*, *verzuipen*. In elk van deze gevallen is dezelfde constructievorm met dezelfde betekenis te herkennen. En dit patroon is ook een basis voor nieuwe combinaties, zoals het “verbellen” van het beltegoed van een mobiele telefoon.

Daarnaast zijn er echter ook specifieke invullingen van V in (16) die, net zoals *banen* in (5), uitsluitend in deze combinatie voorkomen: *verkwanselen*, *verkwisten* en *verspillen* (er zijn geen zelfstandige *werkwoorden kwanselen*, *kwisten* en *spillen*). Het kan dus niet anders of deze gevallen zijn apart opgeslagen;⁵ desalniettemin erven ze eigenschappen van de algemene constructie, en net als *banen* in (5) maken ze het mogelijk de betekenis van de constructie te realiseren zonder een actie te hoeven specificeren waarvan het verkwisten het gevolg is.

De representatie in (16) geeft tegelijk informatie over de interne bouw van een woord (morfologisch) en over de bouw van een woordgroep (syntactisch). Dit levert duidelijk de meest directe beschrijving van de onderhavige constructie op, maar we zouden ons af kunnen vragen of het ook per se nodig is. In principe zouden we ook een apart puur-syntactisch patroon voor transitieve werkwoordgroepen kunnen postuleren, en daarnaast een morfologisch patroon dat bepaalde transitieve werkwoorden verantwoordt. Booij (te versch.) toont echter aan dat er syntactische processen zijn die naar de interne structuur van woorden *moeten* verwijzen. Een voorbeeld daarvan is de Nederlandse constructie *met poss X-en*, waar op de plaats van X o.a. telwoorden kunnen voorkomen (*We komen met ons drieën*). Telwoorden kunnen in het Nederlands in het meervoud voorkomen, waarbij de keuze tussen *-s* en *-en* algemene (fonologische) regels volgt, waardoor *zeven* in het meervoud *zevens* luidt (*Ik had drie zevens op m'n rapport*). In de bovengenoemde uitdrukking treedt echter niet dit regelmatige meervoud op, maar *-en*: *met ons zevenen*. We kunnen dus niet volstaan met te zeggen dat er een telwoord met het kenmerk ‘meervoud’ (zonder dat de interne woordstructuur zichtbaar is) in de constructie optreedt: de morfologische en de syntactische structuur zijn van elkaar afhankelijk.⁶ Gegeven dat in ieder geval sommige morfologische en syntactische constructies met elkaar verweven zijn, is de aanname van de representatie in (16), zonder opsplitsing in een deel voor het woordniveau in het lexicon en een voor het woordgroepniveau in de syntaxis, niet alleen onproblematisch, maar ook te prefereren omdat die het eenvoudigst en meest transparant is.

- 5 Overigens net zoals andere ‘gevestigde’ verbindingen zoals *verdoen* en *vergoeken* bij dit patroon, of *kast van een huis* bij de *schat-van-een-kind*-constructie (eind van par. 2.3.1). Dit is in feite een algemeen voorkomende situatie, die we ook bij de nog te behandelen constructies zullen tegenkomen: dat een specifiek patroon in overeenstemming is met een algemeen patroon, en dus in principe afgeleid *kan* worden van dat laatste, wil nog niet zeggen dat dat ook zou *moeten*. Dat zou een typisch geval zijn van de ‘rule/list fallacy’ (Langacker 1988). Op de achtergrond hiervan kom ik terug in het theoretische deel van dit artikel, m.n. par. 3.4.
- 6 Een ander verschijnsel dat fraai demonstreert dat (complexe) woorden en syntactische patronen niet tot gescheiden componenten behoren zijn de in het Nederlands veel voorkomende scheidbaar-samengestelde werkwoorden, van het type *opbellen* en *afwassen*. Zie Booij (2002:320-325) en vooral Blom (2005, i.h.b. hfdst. 8).

2.3.4 *Vissen zijn*

Een nog wat schematischer geval dan de *weg*-constructie is de zogeheten absentief in het Nederlands (De Groot 1995, 2000). Enkele voorbeelden:

- (17) a Jan is vissen.
b Marie is een brief posten.
c Ik ben boodschappen doen.

Het patroon in kwestie kan grofweg weergegeven worden als in (18):

- (18) [NP – *zijn* – VP_{INF}] | NP is tijdelijk afwezig omdat NP bezig is met activiteit VP

Voor details, o.a. wat de paradigma's voor NP en de infinitiefgroep betreft, verwijs ik naar de artikelen van De Groot. Ook in dit geval is er verwantschap met andere constructies zonder dat ze herleidbaar zijn tot eenzelfde abstracte constructie. Weliswaar lijkt de absentief overeen te komen met de progressieve *aan-het*-infinitief-constructie (voor een analyse daarvan in een constructioneel kader, zie Booij 2004), maar met name de semantische verschillen zijn vrij groot. Om te beginnen natuurlijk op het voor de absentief kenmerkende punt van afwezigheid, dat ontbreekt bij de progressief. Maar ook op subtielere punten zijn er verschillen. Zo impliceert de absentief niet dat de referent van de NP de activiteit op het moment van spreken daadwerkelijk aan het uitvoeren is: (17)a is ook goed te gebruiken als Jan net op de fiets is gestapt, terwijl *Jan is aan het vissen* aangeeft dat de vis-activiteit nu plaatsvindt. Beide constructies geven wel een proces met een zekere duur aan, maar een verschil is dan toch ook weer dat die in het geval van de absentief uitdrukkelijk begrensd is: *Hij is trainen* impliceert een relatief korte, eenmalige trainingsactiviteit, terwijl *Hij is aan het trainen* heel goed kan slaan op een heel trainingsprogramma (b.v. voor de marathon) waarvan de duur onbepaald is.

Sterkere semantische overeenkomst is er met een andere constructie: NP-*zijn-uit*-infinitief (*Jan is uit vissen*, *Ze zijn uit eten*; vgl. Haeseryn e.a. 1997:1033-1035). Het paradigma voor de infinitief is hier beperkter dan in de absentief (de infinitief moet een recreatieve activiteit aanduiden, en transitieve werkwoordgroepen lijken niet mogelijk; Haeseryn e.a. 1997:1055/6), maar alle eigenschappen van de absentief zijn ook op dit patroon van toepassing. Wellicht is het goed te beschouwen als een 'blend' van de absentief en de uitdrukking *uit zijn*, met erving van de eigenschappen van deze beide ouders in het taxonomische netwerk van constructies.

2.3.5 *Hoe komt de zee zo zout?*

Een duidelijk voorbeeld van zo'n gemengde constructie is *Hoe kom--X-zo-Y?*, geïllustreerd in (19):

- (19) a Hoe kom je zo gek?
b Hoe komt de post administratiekosten zo hoog?

Het werkwoord *komen* vervult hierin een copula-functie (Sassen 1978): het verbindt immers een subject met een nominaal predikaat. Maar *komen* is niet in algemene zin een

koppelwerkwoord van het Nederlands. Het komt wel eens in andere verbanden voor met een copula-functie, zoals in *Annie komt morgen vrij*, *Het gebouw kwam gereed in juni*, maar dat zijn specifieke verbindingen (*vrij komen* heeft, anders dan *vrij worden*, de specifieke betekenis "uit gevangenschap" en laat nauwelijks verdere modificatie toe). Behalve in verbindingen met andere woorden treedt het dus ook op in het bovengenoemde specifieke templaat. Dit impliceert dat copula-constructies niet afdoende beschreven kunnen worden als projecties van leden van een onafhankelijk geïdentificeerde (abstracte) woordsoort koppelwerkwoorden. Integendeel, koppelwerkwoorden zijn kennelijk niets anders dan die elementen die de werkwoordpositie vullen in gevallen van nominale-predikaat-constructies, inclusief gevallen van diverse concretere templaten in het netwerk van die constructies.

Er zijn bij (19) geen analoge bewerende zinnen te vormen (**Daardoor/Op die manier kwam hij zo gek*). Het templaat *Hoe kom--X-zo-Y?* is wel een lid van de familie van copula-constructies, en deelt eigenschappen met andere leden (geërfd van algemenere templaten), maar het is wel degelijk apart als eenheid van vorm en functie opgeslagen. Tegelijk is hetzelfde templaat ook lid van andere families, waar in het bijzonder ook vragen van het type *Hoe komt het dat...?* toe behoren. Eén bijzondere eigenschap die het daarmee deelt is dat het element *Hoe* niet naar een wijze vraagt, maar naar een oorzaak: *Hoe-komt*-vragen zijn vragen naar een verklaring. Apart voor het onderhavige templaat is wel dat het een zekere verbazing uitdrukt; aan de vorm-kant hangt dat samen met het vrijwel verplichte karakter van het element *zo*.⁷ Het wordt eentonig, maar ook hier geldt dus weer: er is duidelijk sprake van overlap tussen verschillende *Hoe-komt*-constructies, maar de generalisatie daarover heeft niet zelf de status van een productieve regel: een vraag van het type **Hoe komt de begroting dit jaar lager?* (vgl. *Hoe komt het dat de begroting dit jaar lager is?*) kan niet gevormd worden.

De *Hoe kom--X-zo-Y?*-constructie is dus, als onderdeel van iemands kennis van het Nederlands, een 'blend' van verschillende algemenere constructies: in ieder geval de copula-constructie en de *Hoe kom--vraag*-constructie.⁸

Ook voor dit patroon geldt weer dat het zelf behoorlijk productief is, d.w.z. te combineren met in principe vrij te kiezen waarden voor de variabelen X en Y (mits passend bij de betekenis van de constructie), getuige voorbeelden als (20) en (21):

- (20) Hoe komen diepvriesdoperwtjes toch zo gifgroen.
 (21) Hoe komen de tassen van de postbode zo stampvol?

De constructie heeft zich kennelijk zelfs zozeer als een eenheid verzelfstandigd, dat de plaats van Y ook ingenomen kan worden door een niet-adjectivische woordgroep die in het algemeen geen modificatie met *zo* toestaat:

- (22) Hoe kom ik zo zonder rem?
 (23) Hoe kom je zo bij die gedachte?

7 In analogisch gevormde gevallen zonder *zo* wordt de functie ervan overgenomen door andere emphatische en deiktische elementen: *Hoe komt die deur nou alwéér open?*

8 Een dergelijke vermenging van templaten treedt ook ad hoc op: *Hoe kwamen de distributiebedrijven zo in de rode cijfers terecht?*

2.3.6 *Schuim niezen*

Alle tot nu toe besproken gevallen hebben relatief weinig (vergeleken met idiomen), maar wel enige lexicaal gefixeerde elementen. In feite is zo'n situatie tamelijk gewoon; ook klassieke constructies als passief (*worden, door*) en causatief (*laten* of *doen*) worden gekenmerkt door enkele specifieke elementen. Een constructioneel patroon dat uitsluitend uit variabelen bestaat doet zich voor in (24), de Nederlandse pendant van een inmiddels beroemd voorbeeld van Goldberg:

(24) Ze niesde het schuim van de cappuccino.

Waar komt het (verplichte) betekenis-aspect vandaan dat het schuim invloed van het niezen onderging en daardoor van plaats veranderde? Niet van het werkwoord zelf, want *niezen* is een intransitief werkwoord; het moet dus wel van de constructie komen. Het voorzetsel *van* is hierbij wel van belang, maar vooral omdat het de mogelijkheid biedt je een bepaald soort pad (waarlangs de beweging plaats vond) voor te stellen, niet omdat het woordje zelf vereist zou zijn (zoals in de *schat-van-een-kind*-constructie). De volgende zinnen zijn voorbeelden van dezelfde verplaatsingsconstructie (waarbij het in het tweede geval om figuurlijke verplaatsing gaat):

(25) De loods praatte het schip de haven uit.

(26) De recensenten schreven het boek regelrecht de top-10 in.

Schematisch is de constructie als volgt weer te geven:

(27) [NP₁ – V – NP₂ – PP/Adv] | NP₁ veroorzaakt d.m.v. activiteit V dat NP₂ een traject aflegt gespecificeerd in PP/Adv

Het ligt natuurlijk voor de hand dat er bij dit soort constructies vaak werkwoorden gebruikt worden die in hun eigen betekenis al een proces dat verplaatsing veroorzaakt aanduiden, zoals in *Ze stuurde hem naar de bakker*, *Hij schoof het brood in de oven*, en dergelijke. Maar dat is dus niet per se noodzakelijk, zodat ook deze constructie (net als de copula-constructie) niet afdoende beschreven kan worden als de projectie van een werkwoord met een bepaalde betekenis.

De verplaatsingsconstructie is duidelijk verwant aan de resultatief-constructie zoals die zich voordoet in (28):⁹

(28) De loods praatte zijn keel schor.

⁹ In de Nederlandse grammaticale traditie is de aparte status van gevallen van dit type tot op zekere hoogte reeds langer onderkend, blijkens een bijzondere ontleding als "bepaling van gesteldheid tengevolge van de handeling" of "resultatieve werkwoordsbepaling" (Haeseryn e.a. 1997:1187/8). Goldberg & Jackendoff (2004) bevat een uitvoerige analyse van Engelse resultatieven als een familie van constructies; ik heb de indruk dat toepassing van hun gedachtengang op het Nederlands eveneens tot de conclusie zou leiden dat er een aantal verschillende subgroepen is.

Ook hier kan natuurlijk weer de vraag gesteld worden wat precies de aard van de verwantschap is: zijn de constructies wellicht herleidbaar tot één algemeen abstract patroon, of zijn de verschillen daarvoor toch weer te groot? Ik ga daar voor dit geval nu niet verder op in.

Het is met name deze stap die concreet duidelijk maakt wat Jackendoff in het aan het begin geciteerde fragment bedoelt met het perspectief om “core rules of phrase structure for a language as maximally underspecified constructional idioms” te zien (door Langacker in 1987 reeds naar voren gebracht). Als algemene patronen zoals (27), samen met andere ietwat specifiekere patronen, eenzelfde status hebben als lexicale items, dan ligt het voor de hand om bijvoorbeeld ook [NP–V–NP] en [NP–Predikaat] als constructies te zien, en wel maximaal abstracte.¹⁰ Of zoiets als de transitieve constructie alleen een generalisatie is over diverse subgroepen, of dat het ook zelf een productieve grondslag voor de vorming van nieuwe uitdrukkingen is, is daarbij natuurlijk een open vraag.

2.4 Recapitulatie

De behandeling van een aantal constructies in deze paragraaf illustreert een aantal belangrijke gedachten die de verschillende scholen binnen de constructionele benadering met elkaar delen. Ik vat ze hier nog eens in algemene termen samen.

- Er is geen kwalitatief verschil tussen woorden, idiomen en grammaticale (morfologische en syntactische) regels. Er is een continuüm van volkomen unieke naar volkomen regelmatige grammaticale verschijnselen met allerlei partieel regelmatige ertussenin, die echter allemaal op dezelfde manier weer te geven zijn: als constructies.
- Voor de invulling van variabelen gelden vaak constructiespecifieke beperkingen; paradigma's kunnen bestaan uit 1 of 2 gefixeerde elementen, maar ook min of meer open klassen definiëren, en van alles daartussenin.
- Specifieke patronen die eigenschappen met elkaar delen, zijn kinderen van een algemener patroon waarvan ze eigenschappen erven voorzover die niet in strijd zijn met de eigen specifieke eigenschappen; die wat algemenere patronen erven (*mutatis mutandis*) eigenschappen van nog algemenere, etc., zodat constructies met elkaar verbonden zijn in een taxonomisch netwerk.
- Algemener patronen zijn echter niet per se productief; een specifiek patroon kan productief zijn (grondslag voor de vorming van onbepaald veel nieuwe uitdrukkingen) zonder dat een algemener patroon waarvan het eigenschappen erft (b.v. de possessieve datief), ook productief is.
- Als gevolg daarvan kunnen verschillende constructies aan elkaar verwant zijn (tot dezelfde familie behoren), zonder dat hun eigenschappen (overeenkomsten en verschillen) voorspelbaar zijn.
- Constructies hebben in het algemeen meerdere ouders in het netwerk (voor elk niet-constructiespecifiek woord, voor subpatronen, soms voor het hele patroon).

¹⁰ In wezen is dit ook de opvatting van Paardekooper, die evenmin een kwalitatief onderscheid maakt tussen lexicaal meer specifieke en algemene patronen. Andere voorlopers van de constructiegrammatica, met name in het Duitse taalgebied, zijn beoefenaren van de ‘fraseologie’ (Fleischer 1982; zie ook Kuiper 2004). Of die eveneens het strikte onderscheid tussen lexicon en grammatica opheffen, is echter niet zo duidelijk.

- Een specifiek geval kan kind zijn van een algemener patroon (en daar dus structuur- en betekenissenmerken van erven) zonder dat het de output is van de combinatie van het algemenere patroon en een ander element als input (*banen* in de *weg*-constructie, *verkwanselen*).

• 3 Constructiegrammatica, cognitieve taalkunde en de 'usage-based approach'

Constructioneel onderzoek stelt nogal wat gangbare ideeën over de organisatie van de grammatica in een ander daglicht. Unieke eigenschappen lijken, paradoxaal geformuleerd, eerder regel dan uitzondering; aan verwante constructies ligt vaak *niet* een gemeenschappelijke regel ten grondslag; productiviteit is niet voorbehouden aan algemene regels. Aan de andere kant heerst er ook weer geen totale willekeur; veel constructies vertonen toch ook veel overeenkomstige eigenschappen. Idiomen zoals die in (1) vertonen veel overeenkomsten in structuur, en hetzelfde geldt voor diverse abstractere constructies. Dit vraagt om theoretisch begrip van de organisatie van een constructicon. Immers, als elk patroon geheel los van de rest geleerd en opgeslagen wordt, zouden we dan niet mogen verwachten dat elk patroon z'n eigen structuur kan hebben, met bijv. telkens het werkwoord op een andere plaats?

Vanaf het begin zijn hierover overwegingen naar voren gebracht, maar vooral de laatste jaren is er een visie ontstaan waarin de betrekkelijk maar niet volledig losse organisatie van een constructionele grammatica gefundeerd kan worden.

3.1 Cognitieve categorieën en de organisatie van het geheugen

Binnen de cognitieve taalkunde heeft de grammatica vanaf het begin een constructioneel karakter gehad. Dat is geen toeval. Uitgangspunt van theorievorming in de cognitieve taalkunde is dat er zo weinig mogelijk specifiek talige cognitieve vermogens worden aangenomen; regelmatigigheden van taal en taalgebruik zijn gebaseerd op algemenere cognitieve vermogens, die zich manifesteren in meerdere domeinen. Een van de meest duidelijke relevante vermogens in dit verband is dat van categorisatie: het vermogen om verschijnselen en ervaringen in categorieën in te delen, waarbij van verschillen geabstraheerd wordt. De in de psychologie (Eleanor Rosch) ontwikkelde prototype-benadering van categorisatie vormde de basis van een zeer vruchtbaar semantisch onderzoekprogramma, in eerste instantie vooral met betrekking tot de betekenis van woorden (lexicale semantiek; Geeraerts 1989), en die van specifieke grammaticale elementen als voorzetsels en hulpwerkwoorden. Betekenissen blijken bij nauwkeurige analyse georganiseerd te zijn in netwerken van enerzijds meer en minder prototypische, en anderzijds meer en minder schematische, conceptuele categorieën. Volgens de cognitieve opvatting is er in het lexicon dan ook meer structuur te vinden dan de traditionele lijst-opvatting doet vermoeden.

De netwerkbenadering van de constructiegrammatica sluit hier naadloos bij aan. De netwerk-relaties manifesteren zich in het geval van grammaticale constructies niet alleen semantisch, maar ook (in enige mate) in overeenkomsten en verschillen in vorm; het gaat echter om dezelfde categorisatieverbanden; een additioneel cognitief vermogen hoeft er niet voor aangenomen te worden. Een constructionele benadering van de grammatica is daar-

door inherent aan het algemene cognitief-taalkundige kader: Lakoff (1987) incorporeerde de benadering van zijn Berkeley-collega's Fillmore en Kay, en Langacker (1987) ontwikkelde zijn eigen versie onder de naam "cognitieve grammatica" (allen overigens met expliciete onderkenning van de sterke overeenkomsten). Andersom geldt niet dat een constructionele aanpak van de grammatica ook een cognitief-taalkundig gezichtspunt impliceert. De relatie is asymmetrisch, de implicatie is eenzijdig: cognitieve taalkundigen benaderen, gezien hun algemene uitgangspunten, de grammatica so wie so constructioneel, maar niet alle constructiegrammatici behoren tot de cognitieve taalkunde (zie ook par. 4.2).

Een belangrijk ander begrip dat – eveneens reeds in de eerste grammaticale studies binnen de cognitieve taalkunde – een rol speelde bij de verklaring van samenhang tussen constructies was dat van motivatie, i.h.b. de gemotiveerdheid van structuur. Een taalsysteem is enerzijds effectiever naarmate er meer onderscheiden uitdrukkingmogelijkheden voor onderscheiden communicatieve doelen zijn, maar anderzijds effectiever en efficiënter naarmate uitdrukkingvormen meer *gemotiveerd* zijn, d.w.z. dat inhoudelijke overeenkomsten corresponderen met formele (Haiman 1985; Lakoff 1987:537-540; zie Goldberg 1995, hfdst. 3, voor een omvattend overzicht). Bovendien is het goedkoper om een nieuw element in het geheugen op te nemen naarmate het meer lijkt op wat er al aanwezig is, en de kans op effectieve communicatie bij gebruik ervan (herkenning van het signaal door ontvangers) wordt er ook door vergroot. Op grond hiervan valt te verwachten dat constructies allerlei eigenschappen met elkaar zullen delen, en dus zeker niet dat elke constructie in willekeurige opzichten van elke andere afwijkt. Aan de andere kant is dit een kwestie van kosten en baten: unieke eigenschappen zijn niet uitgesloten, maar hoe meer er daarvan aanwezig zijn in één constructie, hoe kostbaarder het leren en de opslag daarvan zullen zijn.

Nu zijn er inderdaad uitdrukkingen met een structuur die duidelijk niet verantwoord wordt door algemene regels voor de bouw van zinnen. Bijvoorbeeld:

(29)	a	[N– <i>die/dat</i> –NP– <i>zijn</i>]:	Stommeling <i>die/dat</i> ik ben.
	b	[<i>Hoe X-er, hoe Y-er</i>]:	Hoe verliefder, hoe gezonder.
	c	[<i>Lang leve NP!</i>]:	Lang leve <i>Nederlandse Taalkunde!</i>
	d	[N <i>is dat...</i>]:	Probleem/Feit is dat ...
	e	[<i>Zijn NP (PRT)-X</i>]:	Ben je ((nou) helemaal) betoeterd!
	f	[<i>Negatie-zin, laat staan X</i>]:	Ze hebben geen gevoel voor elkaar, laat staan voor dieren.

Deze constructies worden niet of nauwelijks ondersteund door de structuur van andere onderdelen van de taal, en ze zijn dus kostbaarder. Maar gestructureerde uitdrukkingen *hoeven* in ieder geval duidelijk niet in overeenstemming te zijn met de algemene patronen van een taal. Die algemene patronen vallen dus niet samen met de basis voor productie en ontleding van taalbouwsels. Dat maakt het aantrekkelijk om ze daadwerkelijk te beschouwen als niets anders dan generalisaties over veel (maar niet per se alle) concrete opgeslagen patronen; ze formuleren, en dragen bij tot, de samenhang tussen verschillende constructies, die mede daardoor niet een ongestructureerde lijst vormen maar een soort netwerk, met allerlei overlap in vorm en betekenis tussen de constructies.

3.2 Taalverwerving

De laatste jaren heeft met name onderzoek naar taalverwerving veel bijgedragen aan verder theoretisch begrip van de organisatie van een constructicon. De conceptuele basis ervoor werd eigenlijk al gelegd in een artikel van (ere wie ere toekomt: wederom) Langacker: "A usage-based model" (1988). Uitgangspunt is het reeds genoemde idee dat eenheden van vormen en betekenissen ontstaan op grond van het algemene cognitieve vermogen tot categorisatie. Langacker stelt dat de vorming van die eenheden gebaseerd is op de perceptie van overeenkomsten en verschillen tussen *gebruiksgevallen* van taal (intentioneel geproduceerd geluid dat iets betekent). Mensen wijzen specifieke ervaringen nu eenmaal voortdurend toe aan categorieën (ten behoeve van interpretatie en actie), op grond van waargenomen overeenkomsten met andere gevallen, en dat doen ze dus ook met linguïstische 'usage-events'. De waarneming van overeenkomsten impliceert de constructie (of bevestiging) van een categorie (met als inhoud de gepercipieerde overeenkomsten tussen de gebruiksgevallen), en van abstractie (nl. van gepercipieerde verschillen). Reeksen gebruiksgevallen die veel overeenkomsten vertonen, en ook nog een hoge mate van saillantie en/of frequentie, vormen de grondslag voor stevig verankerde prototypen van een categorie. Andere gebruiksgevallen, in meer speciale contexten, vormen de basis voor de vorming van meer perifere subcategorieën, die minder eigenschappen delen met het centrale prototype, maar wel enige; het resultaat van dat alles is een netwerk van meer algemene en meer bijzondere (sub)categorieën.

Dit algemene idee is bijzonder nuttig gebleken in het werk op het gebied van taalverwerving van Tomasello en zijn medewerkers. In een reeks van studies in de jaren '90 naar de verwerving van argumentstructuur laten Tomasello c.s. zien dat die verwerving begint met het leren van concrete templatens met een specifieke functie, en dat kennis van algemenere regels geleidelijk aan opgebouwd wordt, op basis van toenemende ervaring met en variatie in de geleerde concrete patronen.

Nemen we bijvoorbeeld het passief in het Engels (Brooks & Tomasello 1999). Vanaf ongeveer 2 jaar oud zijn kinderen goed in staat om vlot het gebruik van allerlei passieve uitdrukkingen te leren, b.v. met het niet-bestaande werkwoord *tam* (*Ernie is being tamed*). Ze blijken goed in staat op te pikken dat dit patroon alleen passend is als een gebeurtenis vanuit het perspectief van een Patiens beschreven moet worden, in tegenstelling tot een patroon van het type *Bert is meeking Ernie* (ander niet-bestaand werkwoord), waarvan ze blijkens hun reacties en hun eigen gebruik beseffen dat het past bij een Agensperspectief. Maar betekent dit nu ook dat kinderen het systematische verband tussen passief en actief door hebben? Tomasello betoogt dat deze conclusie pas gerechtvaardigd is als kinderen die relatie zelf *productief* aanwenden, d.w.z. (bijvoorbeeld) *being meeked* zeggen als de situatie daarom vraagt terwijl ze *meek* alleen nog maar in een actieve zin tegen zijn gekomen. Door dit criterium voorkomt Tomasello dus voorbarige redeneringen van het type: "Het kind heeft de passiefregel verworven, want het gebruikt passieve zinnen adequaat". Het blijkt dat evidentie voor verwerving van een algemenere regel pas minstens een half jaar later aan te treffen is dan het eerste gebruik van uitingen die er als passief uitzien.

De conclusie is dan ook dat kinderen de losse gevallen van passieve constructies die ze aangeboden krijgen (*being tamed*) eerst als één symbolisch geheel leren – een vorm met een bepaalde functie – dus als een soort idioom. Door het gebruik daarvan te imiteren

zijn ze goed in staat in voorkomende gevallen hun communicatieve doelen te bereiken –ze hebben een behoorlijk goed idee van het soort situatie waar *being tammed* bij past. Pas wanneer ze een veel ruimere ervaring hebben opgedaan met verschillende elementen die in dit patroon en in transitieve patronen voorkomen, ontstaat een basis voor de abstractie van het algemenere patroon, met een minder specifieke vorm (*being X-ed*) en een algemene functie (passief), en waarin het paradigma X gevormd wordt door elementen die aan bepaalde criteria voldoen, zodat het ook op nieuwe gevallen toegepast kan worden.

Dit ontwikkelingspatroon doet zich niet alleen voor bij verschillende argumentpatronen bij werkwoorden, maar ook bij, bijvoorbeeld, complementatie (Diessel & Tomasello 2001). In eerste instantie leren kinderen om frases als *ik denk* en *weet jij* als interactionele markeerders toe te voegen aan mededelingen die ze doen en vragen die ze stellen; pas na ruimere ervaring met verschillende gevallen gaan ze hieruit de werkwoorden *denken* en *weten* isoleren en met andere onderwerpen gebruiken, zodat er dan een begin ontstaat van een abstracter, eventueel productief te gebruiken patroon voor inbedding.¹¹

3.3 UG versus kindvriendelijke grammatica

Op grond van dit soort resultaten gooide Tomasello (2000) een forse knuppel in het algemene taaltheoretische hoenderhok. Taalverwervingsonderzoekers die uitgaan van de Chomskyaanse aanname van een aangeboren grammaticavermogen, ontlenen daaraan een grond om aan kinderen kennis van structuren en regels toe te schrijven als ze gedrag vertonen dat in die termen te beschrijven is; dus bijvoorbeeld: als kinderen passieve zinsstructuren produceren, dan hebben ze daar eenzelfde soort kennis van als volwassenen. De aangeboren universele grammatica (UG) legt de aard vast van grammaticale categorieën, structuurprincipes, en wat dies meer zij; daarnaast moeten kinderen uiteraard leren welke klankvormen en distributionele patronen in de doeltaal corresponderen met universele structuren en principes. Een kind heeft dan, is het idee, voor veel cruciale stukken abstracte taalkennis slechts positieve evidentie nodig: het weet in abstracto a.h.w. al wat een actief-passiefrelatie is, en hoeft alleen maar te ontdekken hoe dat in de taal van zijn omgeving gerealiseerd wordt. Op die manier vervult UG precies de functie van brug tussen de veronderstelde armoede van de input en de rijkdom van de uiteindelijke mentale grammatica. De consequentie daarvan is dat er geen echt kwalitatief verschil kan zijn tussen de taalstructurele kennis van kinderen en die van volwassenen. Men noemt dit dan ook de “continuïteitsaanname” (zie Tomasello 2000:210, en de daar aangehaalde literatuur): taaluitingen van kinderen mogen en moeten in termen van dezelfde abstracte regels en principes beschreven worden als die van volwassenen.

Maar de resultaten van concreet verwervingsonderzoek laten systematisch zien dat er van zo'n continuïteit geen sprake is als er een minder theorie-afhankelijk criterium voor “kennis van een abstracte regel” wordt gebruikt (daadwerkelijk productief gebruik). De

11 Voor de relatie tussen de eerste ‘idioom-achtige’ gevallen en de volwassen ‘complement-constructie’, zie Verhagen (2005, hfdst. 3). Daarin komt ook aan de orde dat zogeheten ‘lange-afstands-vragen’ van het type *Wat denk je dat die mensen aan het doen zijn?* in feite instantiaties zijn van een betrekkelijk concreet patroon dat dichter bij de aanvankelijke *ik-denk-dat-X*-frases staat dan bij het algemene complementatie-patroon *X-V-dat-Y* (*ibid.*, 119-131).

grammaticale competentie van kinderen blijkt dan systematisch anders (d.w.z. beperkter) dan die van volwassenen. Kinderen beginnen telkens met het leren van concrete templates die een idioomachtige status hebben, en pas na verloop van tijd en met toegenomen ervaring distilleren ze daar de meer abstracte patronen uit die tot het taalvermogen van volwassenen behoren.¹²

Anderzijds omvat de taalkennis van volwassenen juist volgens de constructionele benadering bepaald niet alleen maar abstracte patronen. Dat betekent dat de *afstand* tussen de beginsituatie van kinderen en die van volwassenen minder groot is dan een componenteel model van taalkennis (met enerzijds regels en anderzijds een lexicon van uitzonderingen) doet vermoeden; of, zoals Tomasello het uitdrukt, een constructionele benadering van de grammatica impliceert een heel wat "kindvriendelijker" model van volwassen taalkennis dan de Chomskyaanse. Niet alleen is er nogal wat empirische evidentie tegen de continuïteitsaannname die uit de hypothese van een aangeboren Universele Grammatica voortvloeit, ook het hele probleem waarvoor UG een oplossing moest bieden (de veronderstelde onoverbrugbaarheid van de kloof tussen "geen taal" en "volwassen taal") verdwijnt eigenlijk: cognitieve vermogens zoals categorisatie en patroonherkenning – en niet te vergeten, want cruciaal om betekenis te kunnen leren: het vermogen de intenties van medemensen te onderkennen – zijn voldoende: daarmee valt een beperkt netwerk van idiomatische constructies met enkele soorten verwantschapsrelaties ertussen goed te leren, en vervolgens eveneens uit te breiden tot een groter netwerk met allerlei vertakkingen, inclusief enkele zeer algemene patronen (voor een uitwerking, zie Tomasello 2003). De ogenschijnlijke theoretische nood van de constructionele visie (weinig mogelijkheid constructies te reduceren tot algemene principes), verkeert hiermee dus in een deugd.

3.4 Frequentie

Recent werk van Goldberg c.s. (Goldberg e.a. 2004, Goldberg, te versch.) legt op dit punt een interessant verband tussen frequentie in gebruik, verwerving, en de structuur van het constructienetwerk. Met name Joan Bybee (b.v. 2000, in voorb.) heeft al vaak gewezen op verbanden tussen frequentie in gebruik en de structuur van linguïstische kennis. Hoogfrequente elementen, en ook hoogfrequente combinaties van elementen, ondergaan bepaalde processen (b.v. van reductie) sterker dan laagfrequente, hetgeen impliceert dat de frequentie van gebruik op de een of andere manier gevolgen heeft voor de geheugenrepresentatie van het element (de combinatie van elementen) in kwestie. Zo kent het woord *natuurlijk* veel uitspraakvarianten (Ernestus 2000). De sterkst gereduceerde daarvan ([ˈtylək] of zelfs [tyk]) komen alleen voor bij het hoogfrequente gebruik als subjectief partikel (in de betekenis "uiteraard, vanzelfsprekend"), niet bij gebruik als bepaling van hoedanigheid (**Slechts 5 van de 100 vruchten zijn [ˈtylək] gekweekt*) of als adjectief (**Kurk is een [ˈtylək] materiaal*).

12 Dit biedt tegelijk een basis voor de verklaring van sommige gevallen van taalverandering die (syntactisch en/of semantisch) structuurverlies inhouden. Als steeds meer leden van een taalgemeenschap wel een specifiek patroon verwerven, maar vervolgens niet de generalisatie naar een abstract patroon maken, dan kan de situatie ontstaan dat alleen het specifieke patroon nog van generatie op generatie overgedragen wordt, en er na verloop van tijd mogelijk andere relaties dan de oorspronkelijke met andere elementen en constructies gelegd gaan worden. Zie Verhagen (2002, 2003) voor voorbeelden.

In de grammatica correleert een hoge *token*-frequentie van een specifiek patroon met onafhankelijke opslag van dat patroon als geheel in het geheugen. Het doet er daarbij niet toe of zo'n specifiek geval ook semantisch en/of formeel onherleidbaar is. Hierboven hebben we al gezien dat bij veel constructionele patronen één of enkele specifieke gevallen te vinden zijn die ook zelfstandig zijn opgeslagen, bijvoorbeeld *zich een weg banen* bij *zich een weg V-en* (niet afleidbaar van het algemene patroon) of *reus van een kerel* bij *N-van-een-N* (wel volledig in overeenstemming met het algemene patroon). Een hoge *type*-frequentie correleert anderzijds met productiviteit (Bybee 1985); de *type*-frequentie geeft aan hoeveel *verschillende* invullingen van een positie er in een patroon voorkomen. Er zijn in een bepaald corpus bijvoorbeeld minstens 18 verschillende werkwoorden op de plek van *banen* in gevallen van de *weg*-constructie aan te treffen, tegenover hoogstens 1 of 2 elementen op de plek van *weg* (naast *weg* zelf een heel enkele keer het woordje *pad*; vgl. Verhagen 2003:333; Poss, te versch.).

Goldberg e.a. (2004) opperen nu dat deze relaties tussen frequentieverschijnselen en de inhoud van grammaticale kennis een basis hebben in taalverwerving. In het taalgebruik van kinderen en in dat van hun verzorgers is het in het algemeen zo dat per gebruikt constructioneel patroon één specifiek werkwoord het leeuwendeel van de gevallen voor z'n rekening neemt. De werkwoorden in kwestie hebben allemaal een tamelijk basale betekenis (*put, go, give*). De auteurs veronderstellen nu dat juist de sterke correlatie tussen zo'n specifiek werkwoord en een bepaalde constellatie van argumenten kinderen ertoe brengt om de betekenis van het werkwoord ook te associëren met dat argumentpatroon – het resultaat daarvan is de verwerving van een (abstractere) constructie, waarin dus het specifieke werkwoord juist *niet* meer altijd nodig is om de betekenis te activeren. Dit is een niet-strikt talige leerstrategie, en ook niet speciaal aan leeftijd gebonden.

Goldberg e.a. hebben door middel van een experiment onderzocht of volwassenen zo'n strategie hanteren; ze gingen na of proefpersonen een nieuwe constructie (niet bestaand patroon waarvan men de betekenis op grond van een aantal korte filmfragmenten moet zien uit te vinden) konden leren, en zo ja, hoe goed, a) bij gebruik van 5 nieuwe werkwoorden met een gelijke frequentie, en b) bij gebruik van 5 nieuwe werkwoorden waarvan één met een veel hogere frequentie dan de andere. Na afloop (minder dan 3 minuten training) kregen de proefpersonen twee nieuwe filmfragmenten te zien en een 6e nieuw werkwoord te horen, en werd hun gevraagd bij welk fragment de beschrijving het best paste. In conditie a) blijken mensen wel iets van de bedoelde betekenis te kunnen achterhalen (in vergelijking met geen training), maar in conditie b) doen ze het veel beter. In wezen is dit ook wat er op grond van de prototype-theorie van categorisatie te verwachten valt: het hoogfrequente werkwoord zorgt ervoor dat er een prototypisch patroon duidelijk onderkend en geleerd kan worden, op grond waarvan vervolgens analogische uitbreiding en generalisatie kan plaatsvinden.

De conclusie is dan ook dat kinderen genoeg hebben aan algemeen-cognitieve vermogens om, gegeven de structuur van het taalgebruik waar ze mee geconfronteerd worden, een *intern* systeem op te bouwen dat een netwerkstructuur heeft zoals een constructie-grammaticale benadering veronderstelt. Veel van de idiomatische constructies die we als volwassenen als zodanig ervaren en die we in woordenboeken aantreffen, zijn pas op latere leeftijd in onze taalkennis terecht gekomen, maar niet op een wezenlijk andere manier dan de holistische frases waar een kind mee begint, en die voor een groot deel,

door latere uitbreidingen van het netwerk, speciale gevallen worden van algemenere patronen. Dezelfde cognitieve vermogens zijn werkzaam vanaf het begin.

Via deze koppeling tussen een constructionele visie op het taalsysteem en de 'usage-based' benadering, is er ook hier sprake van wetenschappelijke reductie (vgl. paragraaf 1). Taalsystemen, met al hun losse eindjes, zijn allemaal het product van dezelfde *processen* van taalgebruik en taalontwikkeling, uitgevoerd door menselijke cognitieve systemen, die nu eenmaal op een bepaalde manier werken. Het generatieve paradigma legt een algemene *structuur* ten grondslag aan de veronderstelde kerngrammatica's van alle talen, maar moet als gevolg daarvan minstens twee fundamenteel verschillende processen van taalverwerving aannemen: 'linken' van UG aan de doeltaal, en 'gewoon' leren voor woorden (arbitraire vorm-betekenisrelaties) en voor niet-UG-constructies. Het 'usage-based' paradigma ziet af van het idee van een universele eenheid van grammaticale structuur in alle talen, maar volstaat met slechts één proces van taalverwerving.

• 4 Vooruitblik: uitdagingen en controverses

4.1 *Uitbouw*

Ook al waren de illustraties in dit artikel uitermate beknopt, ze volstaan hopelijk wel om duidelijk te maken dat het fenomeen "idiomatische constructie" alomtegenwoordig is. Gezien het nog betrekkelijk korte bestaan van de constructionele benadering ligt er dus nog een enorm terrein braak. Een voorspelbare ontwikkeling in het onderzoek is dan ook dat steeds meer delen van dit terrein, voor steeds meer talen, in kaart gebracht zullen gaan worden. Voor het Nederlands kan daartoe wel geput worden uit veel reeds aanwezige beschrijvingen, zowel van generatieve als van pre-generatieve aard.

Uitdaging daarbij is om niet alleen losse constructies te beschrijven, maar zoveel mogelijk tegelijk de netwerkrelaties ervan, en om ook naar verklaringen daarvoor te zoeken, niet zozeer in taalstructurele fenomenen die de gevonden eigenschappen a.h.w. afdwingen, als wel in processen van taalontwikkeling en taalverandering die ze de facto geproduceerd hebben. Te verwachten valt dan ook dat de reeds waarneembaar toegenomen integratie van taalbeschrijving, psycholinguïstiek en historische taalkunde in deze ontwikkeling verder door zal zetten.

Direct in verband hiermee staat een volgende uitdaging, nl. om de methodische en empirische basis van taalkundige analyses te verstevigen. Zeker de combinatie van de 'usage-based' benadering met het idee dat taalkennis gebaseerd is op algemenere cognitieve vermogens, verplicht constructiegrammatici vrijwel tot het maximaal inzetten van psycholinguïstische en corpuslinguïstische methoden in het onderzoek: hoewel intuïtieve oordelen en structurele analyse van belang blijven, kunnen alleen hiermee betrouwbare antwoorden gegeven worden op vragen over patronen van gebruik die de basis van taalkennis vormen, over leerprocessen en de resultaten daarvan, of over de organisatie van het geheugen en de effecten daarvan op opslag en gebruik van taalkennis. De doorwerking van deze visie heeft reeds een verschuiving teweeggebracht van de balans in het gebruik van enerzijds intuïtieve oordelen en anderzijds experimenten en corpora. De laatste heb-

ben aan belang gewonnen, maar zonder dat de eerste in onbruik zijn geraakt. De discussie over de mogelijke en wenselijke toepassing ervan in welke omstandigheden is in volle gang (voor verschillende posities, zie b.v. Tuggy (1999), Gries e.a. (te versch.), en de in die artikelen genoemde literatuur; zie ook het "Editorial" van het in 2005 gestarte tijdschrift *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*, en diverse artikelen in de eerste jaargang ervan).

Een derde uitdaging voor constructioneel onderzoek wordt gevormd door zeer algemene grammaticale kenmerken van een taal. Wat betekent het dat er in het Engels een algemene woordvolgorderegeling lijkt te heersen die bekend staat als SVO? Is dat ook een constructie? Heeft die dan ook een betekenis?¹³ Zijn de verschillende woordvolgordepatronen in het Nederlands en het Duits ook echt zinvol als constructies te beschrijven? Eenzelfde vraag kan gesteld worden bij typologische generalisaties van het type "In taal X zit het hoofd van een woordgroep i.h.a. links/rechts" (aangenomen dat ze kloppen). Aanzetten voor antwoorden zijn wel te vinden, maar een degelijke uitwerking is bepaald gewenst.

4.2 Controverses

Bij een behoorlijke consensus over fundamentele zaken zijn er onder constructiegrammatica ook (naast concurrerende analyses van specifieke constructies of families van constructies) een aantal theoretische verschillen van mening. Zo is niet iedereen overtuigd van de samenhang tussen constructiegrammatica en de 'usage-based' benadering die in paragraaf 3 geschetst werd. Jackendoff (2002) acht bijvoorbeeld de complexiteit van het volwassen taalsysteem nog steeds zo groot dat hij er een "paradox van taalverwerving" op baseert: kinderen ontdekken in een paar jaar de structuur van hun taal, terwijl taalkundigen het er maar niet eens over kunnen worden. Aan een (bescheiden) vorm van Universele Grammatica valt volgens hem dan ook nog steeds niet te ontkomen.

Dit hangt samen met een ander theoretisch verschil tussen constructivisten onderling, nl. over de status van puur syntactische begrippen, zoals die van de grammaticale categorieën (substantief, adjectief, etc.) en syntactische relaties (subject, object, etc.). In de weergave van constructies in dit artikel heb ik, in navolging van de literatuur, gebruik gemaakt van etiketten voor traditionele syntactische categorieën, zoals NP en V. De vraag is wat de status van dat soort categorieën precies is in een constructionele benadering. Ik herinner er b.v. aan dat de vraag of *we komen* een koppelwerkwoord noemen, bepaald wordt door het antwoord op de vraag of het in een copulatieve *constructie* voorkomt, in plaats van dat de constructie een projectie is van een onafhankelijk geïdentificeerde klasse woorden. Croft (2001) noemt zijn variant van de constructiegrammatica "radicaal" omdat hij deze lijn consequent doortrekt: volgens hem *zijn* woordsoorten (en syntactische relaties) niet onafhankelijk van constructies te definiëren, en de laatste zijn dus de fundamentele bouwstenen van de syntactische theorie. Van een verzameling woorden kan alleen maar zinnig beweerd worden dat die een linguïstisch relevante klasse vormen, als de woorden in kwestie distributionele eigenschappen met elkaar delen, d.w.z. in de paradigma's van één

13 Bijzonder suggestief in dit verband is de evidentie voor de rol van een betekenisvol templaar 'NVN' bij het verwerken van zinnen in het Engels (Townsend & Bever 2001, hfdst. 7).

of meer constructies voorkomen. Aangezien constructies taalspecifiek zijn, zijn woordklassen dat per definitie ook; er kunnen in deze visie geen universele woordsoorten bestaan. Syntactische etiketten als NP hebben hoogstens een mnemotechnische rol; in feite moeten ze te reduceren zijn tot patronen van distributie over constructies.

Heel anders ligt dat voor andere constructiegrammatici, waaronder Jackendoff en Kay & Fillmore. Voor hen vormen syntactische categorieën en relaties een aparte (onreducerbare) dimensie van de specificatie van constructies. Jackendoff (2002) is het meest expliciet in de theoretische uitwerking van zijn positie. Hij heft weliswaar het onderscheid tussen het lexicon en het regelsysteem op, maar handhaaft het idee dat er een niveau van syntactische representatie is waarvan de eigenschappen niet reduceerbaar zijn tot andere. Hij neemt aparte, parallelle, generatieve systemen voor fonologie, syntaxis en semantiek aan, en het constructicon (inclusief de voormalige 'phrase structure rules')¹⁴ is één van de belangrijkste systemen die daar *verband* tussen leggen.

Deze controverse is nogal abstract, en voor de praktijk van een constructionele taalbeschrijving lang niet altijd relevant. Het valt dan ook niet te verwachten dat het meningsverschil op eenvoudige wijze langs empirische weg opgelost zal kunnen worden. Naarmate de verdere uitwerking van de 'usage-based' benadering erin slaagt om de rol van abstracte syntactische categorieën daadwerkelijk terug te brengen tot die van handzame afkortingen voor taalinterne distributionele overeenkomsten en verschillen, wordt die natuurlijk wel aantrekkelijker. Maar het staat allerminst van te voren vast dat dit programma succes zal hebben, temeer omdat één van de criteria voor succes zal zijn dat valide cross-linguïstische generalisaties toch ook verklaard moeten kunnen worden. En een of andere gemengde oplossing is natuurlijk ook niet uitgesloten.

Wat in ieder geval wel vast lijkt te staan is dat er vanuit constructioneel perspectief zowel in taalbeschrijvend als in taaltheoretisch opzicht voorlopig nog genoeg te publiceren zal zijn.

• Bibliografie

- Blom, Corrien (2005).** *Complex predicates in Dutch: Synchrony and diachrony*. LOT: Utrecht.
- Booij, Geert (2002).** Constructional idioms, morphology, and the Dutch lexicon. *Journal of Germanic Linguistics* 14, 301-327.
- Booij, Geert (2004).** De *aan-het-INFINITIEF*-constructie in het Nederlands. In: Johan De Caluwe e.a. (red.), *Taeldeman, man van de taal, schatbewaarder van de taal*. Gent: Academia Press, 97-105
- Booij, Geert (te versch.).** Constructions and the syntax-morphology interface. *Lingue e Linguaggio*.
- Brooks, Patricia J. & Michael Tomasello (1999).** Learning the English passive construction. In: Barbara A. Fox, Dan Jurafsky & Laura A. Michaelis (red.), *Cognition and function in language*. Stanford, CA: CSLI Publications, 84-98.

¹⁴ Ook Jackendoff (2002) is echter niet expliciet over de vraag of deze regels nu op twee verschillende plaatsen in zijn model voorkomen. Een positief antwoord zou het model er natuurlijk niet mooier op maken.

- Brown, Keith & Jim Miller (1996).** *Concise encyclopedia of syntactic theories*. Oxford, New York & Tokyo: Pergamon.
- Bybee, Joan L. (1985).** *Morphology: A study of the relation between meaning and form*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bybee, Joan L. (2000).** The phonology of the lexicon: Evidence from lexical diffusion. In: Michael Barlow & Suzanne E. Kemmer (red.), *Usage-based models of language*. Stanford: CSLI Publications, 65-85.
- Bybee, Joan L. (in voorb.).** The impact of use on representation: grammar is usage and usage is grammar.
- Chomsky, Noam (1993).** A minimalist program for linguistic theory. In: Kenneth Hale & Samuel Jay Keyser (red.), *The view from Building 20*. Cambridge, MA: The MIT Press, 1-52.
- Croft, William (2001).** *Radical construction grammar. Syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Croft, William & D. Alan Cruse (2004).** *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Diessel, H. & M. Tomasello (2001).** The acquisition of finite complement clauses in English: A corpus-based analysis. *Cognitive linguistics* 12, 97-141.
- Ernestus, Mirjam (2000).** *Voice assimilation and segment reduction in casual Dutch*. Dissertatie Vrije Universiteit, Amsterdam.
- Everaert, Martin (1992).** Nogmaals: een schat van een kind. In: Hans Bennis & Jan W. de Vries (red.), *De binnenbouw van het Nederlands. Een bundel artikelen voor Piet Paardekooper*. Dordrecht: ICG Publications, 45-54.
- Everaert, Martin, Erik-Jan van der Linden, André Schenk, Rob Schreuder (red.) (1995).** *Idioms: Structural and psychological perspectives*. Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum.
- Fillmore, Charles J., Paul Kay, Mary Catherine O'Connor (1988).** Regularity and idiomatity in grammatical constructions: The case of *let alone*. *Language* 64, 501-538.
- Fleischer, Wolfgang (1982).** *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- Foolen, Ad (2004).** Expressive binominal NPs in Germanic and Romance languages. In: Günter Radden & Klaus-Uwe Panther (red.), *Studies in linguistic motivation*. Berlijn: Mouton de Gruyter, 75-100.
- Geeraerts, Dirk (1989).** *Wat er in een woord zit. Facetten van de lexicale semantiek*. Leuven: Peeters.
- Goldberg, Adele E. (1995).** *Constructions. A construction grammar approach to argument structure*. Chicago, Ill./London: University of Chicago Press.
- Goldberg, Adele E. (2003).** Constructions: a new theoretical approach to language. *Trends in cognitive sciences* 7, 219-224.
- Goldberg, Adele E. (te versch.).** *Constructions at work. The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- Goldberg, Adele E., Devin M. Casenhiser & Nitya Sethuraman (2004).** Learning argument structure generalizations. *Cognitive linguistics* 15, 289-316.

- Goldberg, Adele E. & Ray Jackendoff (2004).** The English resultative as a family of constructions. *Language* 80, 532-568.
- Gries, Stefan Th., Beate Hampe & Doris Schönefeld (te versch.).** Converging evidence: Bringing together experimental and corpus data on the association of verbs and constructions. *Cognitive Linguistics*.
- Groot, C. de (1995).** De absentief in het Nederlands: een grammaticale categorie. *Forum der letteren* 36, 1-18.
- Groot, C. de (2000).** The absentive. In: Ö. Dahl (red.), *Tense and aspect in the languages of Europe*. Berlijn: Mouton de Gruyter, 641-667.
- Haeseryn, Walter, Kirstin Romijn, Guido Geerts, Jaap de Rooij & Maarten C. van den Toorn (1997).** *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Tweede, geheel herziene druk. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff/Wolters Plantyn.
- Haiman, John (1985).** *Natural syntax. Iconicity and erosion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van der Horst, Joop & Kees van der Horst (1999).** *Geschiedenis van het Nederlands in de twintigste eeuw*. Den Haag/Antwerpen: Sdu Uitgevers/Standaard Uitgeverij.
- Hüning, Matthias (2003).** Zwischen Deutsch und English. Aspekte der sprachlichen Identität des Niederländischen. In: Herbert Van Uffelen, M. Elisabeth Weissenböck, Christine van Baalen (Hrsg.), *Sprache und Identität. Akten des Symposiums zum 10-jährigen Bestehen der Niederlandistik am 18. und 19. Oktober 2002 in Wien*. Wien: Edition Praesens, 143-158.
- Jackendoff, Ray (1975).** Morphological and semantic regularities in the lexicon. *Language* 51, 639-671.
- Jackendoff, Ray (1995).** The boundaries of the lexicon. In: Everaert et al. (red.), 133-165.
- Jackendoff, Ray (1997).** Twistin' the night away. *Language* 73, 534-559.
- Jackendoff, Ray (2002).** *Foundations of language. Brain, meaning, grammar, evolution*. Oxford: Oxford University Press.
- Kay, Paul & Charles J. Fillmore (1999).** Grammatical constructions and linguistic generalizations: The *What's X doing Y?* construction. *Language* 75, 1-33.
- Kuiper, Koenraad (2004).** Review of Alison Wray, *Formulaic language and the lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. *Language* 80, 868-871.
- Lakoff, George (1987).** *Women, fire, and dangerous things. What categories reveal about the mind*. Chicago: Chicago University Press.
- Langacker, Ronald W. (1987).** *Foundations of cognitive grammar. Volume 1, Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. (1988).** A usage-based model. In: Brygida Rudzka-Ostyn (red.), *Topics in cognitive linguistics*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 127-161.
- Langacker, Ronald W. (te versch.).** Construction grammars: Cognitive, radical, and less so.
- Lasnik, Howard (2002).** The minimalist program in syntax. *Trends in cognitive sciences* 6, 432-437.
- Paardekooper, P.C. (1956).** Een schat van een kind. *De nieuwe taalgids* 49, 93-99.
- Poss, Michaela (te versch.).** Towards an implementation of construction grammar.

- Sassen, A. (1978).** Over een vergeten koppelwerkwoord: *komen*. *De nieuwe taalgids* 71, 582-593.
- Tomasello, Michael (2000).** Do young children have adult syntactic competence? *Cognition* 74, 209-253
- Tomasello, Michael (2003).** *Constructing a language. A usage-based theory of language acquisition*. Cambridge, MA/London: Harvard University Press.
- Townsend, David J. & Thomas G. Bever (2001).** *Sentence comprehension: The integration of habits and rules*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Tuggy, David (1999).** Linguistic evidence for polysemy in the mind: A response to William Croft and Dominiek Sandra. *Cognitive Linguistics* 10, 343-368.
- Verhagen, Arie (2002).** From parts to wholes and back again. *Cognitive linguistics* 13, 403-439.
- Verhagen, Arie (2003).** Hoe het Nederlands zich een eigen weg baant. Vergelijkende en historische observaties vanuit een constructie-perspectief. *Nederlandse taalkunde* 8, 328-346.
- Verhagen, Arie (2005).** *Constructions of intersubjectivity. Discourse, syntax, and cognition*. Oxford: Oxford University Press.
- Vries, Jan W. de (1975).** *Lexicale morfologie van het werkwoord in modern Nederlands*. Leiden: Universitaire Pers.